

SPERWERS IN EERSTE ADULTE KLEED

onvolledige rui als leeftijdskenmerk

Jan van Diermen

Inleiding

Het onderscheid tussen jeugdkleed en adult kleed bij sperwers is eenvoudig. Jonge dieren hebben een overwegend bruin verenkleed met aan alle veren roestkleurige zomen. Van de handpennen slijt deze zoom vaak binnen een maand volledig af, maar aan arm- en staartpennen is die meestal (sterk verbleekt) nog in het 2^e kj herkenbaar. Dekveren slijten minder en behouden hun zoom, zij het na enkele maanden al sterk verbleekt tot oker- of zandkleurig. Ook is de koptekening van dieren in jeugdkleed markant, de nek is in de lengterichting gestreept met witte, donkerbruine en roestige tot okerkleurige strepen, de wenkbrauwstreep is geprononceerd en niet scherp begrensd.

Dit betekent niet dat we sperwers alleen als 1-2kj (eerstejaars) en >1-2kj (adult) kunnen determineren. In de praktijk zijn veel dieren als 2-3kj vogel (in eerste adulte kleed) te determineren en voor een belangrijk deel ook als >3kj. Ik beperk mij hier tot de 2-3kj vogels (eerste adulte kleed, hierna genoemd **nieuw-adult**).

Aan de hand van 101 vangsten aan nieuw-adulte vogels (periode 1988-96 in Brabant, Achterhoek en Zuidelijke IJsselvallei) beschrijf ik de frequentie waarmee - en de mate waarin de rui van jeugdkleed naar adult kleed onvolledig is.

Rui

Sperwers ruien in de zomer als het warm is en makkelijke prooi (jonge zangvogels en duiven) talrijk is. Bij broedende sperwers overlappen rui en broedtijd. Rui en voortplanting vergen veel energie. De energie die het grootbrengen van jongen kost, neemt toe naarmate de jongen groter worden. Vanaf het moment dat de kuikens 16-20 dagen oud zijn (totaal ca. 33 nestdagen gevolgd door 2-4 weken bedelperiode), steken de meeste ervaren sperwervrouwtjes (adulte vogels) veel tijd in het aanbrengen van prooi. In de drukste periode vertonen ze vaak een rui-pauze (suspended moult) (Newton & Marquiss 1982, Noordhuis 1989). Na enkele weken wordt de rui hervat, maar vaak niet voltooid (arrested moult). Mannetjes ruien geleidelijker dan ♀♀, ze beginnen iets later (medio mei) en hebben minder veren tegelijk in groei. Een rui-pauze (gedefinieerd als 0 veren in groei op moment van vangst) heb ik minder vaak bij ♂♂ dan bij ♀♀ kunnen vaststellen. In de hand biedt onvolledige rui een leeftijdskenmerk: de vogel draagt veren uit twee jaargangen.

Resultaten

Van de 52 gevangen nieuw-adulte ♀♀ sperwers was van een deel de leeftijd al langs andere weg bekend. Ze waren als nestjong (N=7) of als 1kj (N=11) geringd en vormen de *controlegroep* (N=18) voor de mate waarin onvolledig ruien optreedt. Uit de controlegroep bleken drie vogels compleet geruid te hebben (17%). Veertien ♀♀ hadden 2-47 dekveren uit hun jeugdkleed niet geruid en één ♀ had in de oksel twee veertjes uit het jeugdkleed behouden.

Van de 49 gecontroleerde nieuw-adulte ♂♂ waren 22 van bekende leeftijd (*controle-groep*). Ze waren geringd als nestjong (N=17) of als 1kj (N=5). Uit de controlegroep (N=22) hadden acht ♂♂ compleet geruid (36%). Twaalf ♂♂ hadden 1-27 dekveren niet geruid, de resterende twee hadden weer veertjes uit het jeugdkleed in de oksel. De waarden van deze "negatieve rui-scores" staan weergegeven in tabel 1. Het gaat (in volgorde van frequentie) om dekveren op de stuit, middelste vleugeldekenveren en okselveren. Naar okselveren werd alleen gekeken als inspectie van dekveren geen uitkomst bood, ze staan niet in de tabel vermeld (steeds 1-4 per geval). Hetzelfde geldt voor ongeruide dekveren van mantel, nek en schedeldak: ze werden niet consequent geteld en staan niet in de tabel. Omdat niet alle vogels voor aanvang van de tweede rui werden gevangen, zijn de cijfers welbeschouwd minima. In juli (midden in tweede rui) gecontroleerde vogels hadden echter gemiddeld niet minder ongeruide dekveren dan in april (vóór tweede rui) gecontroleerde vogels, zodat ik ervan heb afgezien om juli-controles uit te sluiten.

De resterende 34 nieuw-adulte ♀♀ en 27 nieuw-adulte ♂♂ werden alle aan de hand van niet geruide dekveren/okselveren op leeftijd gedetermineerd (hierna genoemd: *positieve groep*). Twee ♀♀ en drie ♂♂ hadden uitsluitend okselveren uit het jeugdkleed behouden. Bij de resterende vogels varieerde het aantal ongeruide dekveren van 1-52 bij ♀♀ (N=32) en 1-70 bij ♂♂ (N=24). Frequenties in tabel 1.

Naast dekveren en okselveren bleven bij ♀♀ ook armpennen/elleboogpennen (*secondaries/tertials*) (binnen beide groepen resp. bij 4 uit 18 en 5 uit 34 ♀♀) en staartpennen (0/18 resp. 2/34) een jaar extra dienst doen. Bij ♂♂ kwam dit iets minder frequent voor: armpennen/elleboogpennen (2/22 resp. 4/27), staartpennen (geen) en bij uitzondering éénmaal een handpen (P9) in de positieve groep (1/27). Bij de eerste rui "vergeten" arm- en staartpennen werden bij de tweede rui steevast geruid op een moment dat in de betreffende veerpartijen normaliter nog geen rui optreedt. Al na het vallen van de eerste handpennen (P1-3) worden deze veren geruid, terwijl rui van arm- en staartpennen gewoonlijk pas met het vallen van P5 begint. Kennelijk maken de vogels haast met het vervangen van deze sleetse veren.

Tabel 1 *Frequentie en mate van onvoltooide rui (arrested moult) van vleugel-dekveren en stuitveren bij sperwers in eerste adulte kleed.*

Controle-groep betreft als nestjong of in jeugdkleed (1-2kj) geringde vogels. Positieve groep betreft sperwers die op grond van onvoltooide rui herkend zijn in hun eerste adulte kleed.

<i>N ongeruide dekveren</i>	<i>♀ controle (%)</i>	<i>♂ controle (%)</i>	<i>♀ positief</i>	<i>♂ positief</i>
<i>0, compleet geruid</i>	<i>3 (17)</i>	<i>8 (36)</i>	<i>n.v.t. ■</i>	<i>n.v.t. ■</i>
<i>0, alleen okselveren ongeruid</i>	<i>1 (6)</i>	<i>2 (9)</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
<i>1-5</i>	<i>2 (11)</i>	<i>5 (23)</i>	<i>11</i>	<i>9</i>
<i>6-10</i>	<i>5 (26)</i>	<i>2 (9)</i>	<i>8</i>	<i>8</i>
<i>11-20</i>	<i>1 (6)</i>	<i>3 (14)</i>	<i>6</i>	<i>1</i>
<i>21-30</i>	<i>2 (11)</i>	<i>2 (9)</i>	<i>4</i>	<i>3</i>
<i>> 30</i>	<i>4 (23)</i>	<i>0</i>	<i>3</i>	<i>3</i>
<i>N steekproef</i>	<i>18</i>	<i>22</i>	<i>34</i>	<i>27</i>

Discussie

Het is mij niet bekend of de status van de vogels uit beide groepen in hun eerste potentiële broedseizoen vergelijkbaar was. Van de controle-groep was bij de ♀♀ zeker 90% broedvogel in het eerste levensjaar, zij het niet steeds succesvol en met kwalitatief verschillende partners (♂♂ van verschillende leeftijd c.q. met en zonder broedervaring). Bij de mannetjes broedde zeker 75% uit de controlegroep, eveneens met partners van wisselende status en leeftijd. Van de groep die op grond van onvolledige rui werd gedetermineerd is mij van minder dieren bekend wat hun status in het vorige rui-seizoen was. Binnen de groep die heeft gebroed is de score zo sterk uiteenlopend, dat ik weinig aanleiding zie voor grote verschillen in de mate van onvolledige rui tussen sperwers die wel of niet in hun eerste jaar broeden.

Uit mijn waarnemingen komt geen heldere relatie tussen de broedprestaties en het volledig of onvolledig ruien naar voren. Jonge vogels vertonen een sterk uiteenlopend gedrag in het broedseizoen. Een deel van de jonge ♀♀ besteedt weinig tijd en energie aan de voedselvoorziening van haar jongen. Deze sperwervrouwtjes ruien wellicht bijna compleet, en wel op kosten van hun man en mogelijk deels ten koste van de eigen nakomelingen. Dit laatste was echter niet aantoonbaar in de nesten, mogelijk wel na het uitvliegen.

Onder de oudere sperwers zijn laat broedende vogels doorgaans incompleter in hun rui dan vroege starters. Het begin van de rui ligt bij adult sperwers meestal rond de legdatum van het tweede ei (publicatie elders).

Afgaande op balgen in de ZMA-collectie (wintervogels) lijkt voor Noord-Europese wintergasten ongeveer hetzelfde te gelden als voor onze eigen sperwers. Voor zuidelijker sperwers zou het wel eens heel anders kunnen zijn. Ze zijn kleiner, hebben kleinere broedsels en een relatief lange zomer ter beschikking. Mogelijk ruien ze dan ook completer.

Conclusie

Aannemend dat mijn steekproef geldig is voor sperwers die als 2kj broedden, dan is 83% van de ♀♀ en 64% van de ♂♂ uit deze populatie in hun eerste adulte klee (blauwgrijs verenkleed) op leeftijd te determineren (in 2^e kj na september en in 3^e kj tot in juli). Tot ver in september van het 2^e kj is de rui naar het eerste adulte klee nog in volle gang en zijn 2kj vogels aan hun tweekleurig verenkleed duidelijk herkenbaar.

Literatuur

Newton I. & M. Marquiss 1982. Moults in the Sparrowhawk. *Ardea* 70: 163-172
Noordhuis R. 1989. Patronen in slagpenrui: oecofysiologische aanpassingen. *Limosa* 62: 35-45

adres: J van Diermen, Bonendaal 6, 7231 GG WARNSVELD